

קב ונקה

פנינים ומרגליות על סדר פרשיות השבוע

להערות ולקבלת הגיליון: צבי וינברג zmw100@gmail.com 052-7614415

מדוע נקרא "משה רבינו" ולא "רבינו משה"?

(לא, א) וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְנַדְּבֵר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל.

בס' משמרת איתמר (לרבי איתמר ז"ל מקונסרקיוואל פי וילך) מבאר מ"ש "וילך משה", ע"פ מ"ש בזה"ק שמושה הוא בכל דור, ע"ד אמרם משה שפיר קאמרת, וזהו **וילך משה**, פירוש אע"ג שהלך מזה העולם, אעפ"כ **וידבר**, פירוש שמנהיג את הדברים האלה אל כל ישראל פירוש אל אלו הנקראים כל ישראל והם הם הצדיקים שבכל דור שהם הכללות של ישראל.

בס' חיי אברהם (לרבי אברהם כלפון זצ"ל אות ל) מביא טעם למה אין אנו אומרים רבינו משה כמו שאנו קורים לאיש המעלה שמקדימים הרבנות לשמו:

וכך כותב: מצאתי כתוב בס' מעיל שמואל (קיצור שני לוחות הברית דף צב:) כי היה משה קודם שנעשה רבינו, דהיינו קודם שקיבל התורה נקרא משה, ואח"כ נעשה רבינו, משא"כ לאחר מתן תורה הוקדם רבינו אל משה, כי כל מה שהחכם מחכים ומחדש כבר היה בסיני.

ועוד טעם אחר כי מרע"ה מתפשט ומסתעפים ניצוציו בשישים ריבוא בכל דור ודור, א"כ משה אפילו לאחר פטירתו הוא רבינו בכל דור ודור, ועל כן תמצא פעמים רבות בגמרא משה שפיר קאמרת, כלומר הניצוץ של משה מתנוצץ מאוד בקרבך, ועל כן שפיר קאמרת.

כמה ימים לפני הפטירה סר צלם אלוקים מהאדם, שלוששים יום או ארבעים יום?

(לא, א) וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְנַדְּבֵר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל.

כתב האור החיים הקדוש: ונראה לפרש על פי דבריהם ז"ל (זוה"ק ח"א ריח) שאמרו כי **ארבעים יום** קודם הפטירה נשמת האדם הולכת ממנו, והצדיקים יכירו בדבר.

וכאן אמר "וילך משה", פירוש רוח החיים שבו שתקרא משה הלכה כסדר הרגיל למי שמגיע קצו והרגיש בהליכתה והכיר שהגיע קצו ביום ההוא.

ואם תאמר מנין ידע משה בדיוק יום המיתה, הלא אמרו ז"ל כי מיום שינוסו הצללים עד יום המיתה הם **ארבעים יום** ומי יודע הדברים יותר ממושה והשכיל וידע יום קצו והכרה כזו מושגת היא לגדולי עולם, ע"כ.

וצ"ב ממה שכתב **שארבעים יום** קודם הפטירה מסתלקת הנשמה, שהוא עצמו כתב בפירושו לבראשית (מז, כט) עה"פ ויקרבו ימי ישראל למות, **ששלושים יום** קודם הפטירה מסתלקת הנשמה, והאמת שכן מובא בזה"ק שם, **תלתיו יומין**.

וראה בס' מחזה אברהם (להגאון מבוטשאטש זצ"ל סו"פ וזאת הברכה) עה"פ וימת שם משה, שפי' למ"ד שמושה כתב זאת בדמע, י"ל שכיון שמושה רבינו ראה שצלמו סר ממנו, לכן אמר על עצמו וימת משה, שכיון שצלמו צלם אלוקים סר ממנו, ואלוקים עזבו הרי הוא כמת ולזה כתב בעצמו וימת משה, וזהו משה כתבן "בדמע", מלשון המדומע והמערב כידוע, והיינו כיון שצלמו סר מעליו נעשה מדומע ומעורבב.

משה רבינו, ישעיהו הנביא, עזרא הסופר, הלל הזקן, רבן יוחנן בן זכאי, רבי עקיבא – נפטרו בני מאה ועשרים שנה

(לא, ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא וְה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.

בספרי וזאת הברכה מובא שארבעה מתו בני מאה ועשרים שנה, משה רבינו, הלל הזקן, רבן יוחנן בן זכאי, ורבי עקיבא.

ומצאנו במדרש **אגדת בראשית** (פרק יד אות ב) אמרו רבותינו **מאה ועשרים שנה** חיה ישעיה כנגד ק"כ שנה של ארבעה מלכים הללו, עוזיהו יותם אחז יחזקיהו, למה, יראת ה' תוסיף ימים (משלי י, כז).

ובס' אוצר ישראל (ערך עזרא) מביא שגם עזרא הסופר נפטר בגיל מאה ועשרים שנה, ולא מביא מקור.

משה נפטר בן מאה ועשרים או בן מאה ועשרים ואחת?

(לא, ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא וְה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.

בשו"ת חת"ס (חלק ו' סימן כ"ט) דן איך יתכן לומר שמושה מת בן מאה ועשרים שנה, הרי בעומדו לפני פרעה היה בן שמונים שנה, ומשפט מצרים י"ב חודש, וא"כ בז' אדר שלפני יציאת מצרים נעשה משה בן שמונים ואחת, וארבעים שנה היו במדבר, א"כ נמצא שהיה בן מאה ועשרים ואחת.

וכתב דיש לדחוק דבן שמונים דפרשת וארא היינו שעברו ע"ט שנים ויום אחד ונכנס לשנת שמונים, עיי"ש שתלוי בפירוש המשנה דאבות בן חמש למקרא וכו' אי נאמר על כניסת השנה או בשנים מלאות. (וראה כס"מ על הרמב"ם ה"ל תלמוד תורה א, ו)

דברי תורה מכילים בקרבם אלכוהול במדה מרובה

(לא, יב) **הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וְשָׁמְרוּ לְעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת.**

רבי ירוחם ממיר זצוק"ל (דעת תורה פי וילך מאמרים עמ' קי) מביא דבר נפלא בביאור מאחז"ל "אם אין תורה אין יראה, ואם אין יראה אין תורה", וז"ל:

מצינו שאלכוהול הוא דבר המזיק והרופאים מזהירים לכל חולה עד מאד להמנע אף מכל דבר המכיל בתוכו אלכוהול, ומ"מ מאידך גיסא רואים אנו שאנשים בריאים אי אפשר להם לחיות מבלי אלכוהול ולהם הוא חיים ממש מחיה ומבריא אותם, ונמצא שאותו האלכוהול המזיק לחולים הוא סוד חיים לבריאים המקיים אותם.

כן הוא על דרך זה הסוד של דברי תורה, דברי תורה מכילים בקרבם אש ממש, "ודבריו שמעת מתוך האש" (דברים ד, לו), ולמה ניתנו דברי תורה מתוך האש, מפני שזהו הסוד של דברי תורה שהם מתוך האש, כל אות ותג של תורה יש בו הסגולה שהוא אש ממש, **דברי תורה מכילים בקרבם אלכוהול במדה מרובה**, יראה כל כך עד כלות הכוחות. כל דבר ודבר של תורה מכיל בקרבו יראה.

ובאמת איש משכיל ומתבונן יוכל להכיר ולמשש בחוש הסוד הלזה של דברי תורה, כשאדם מכניס לתוך לבו מה מדבר תורה מיד הוא מרגיש כי השיג בקרבו איזה כבידות, כובד ראש, אנושיות, נעשה לאיש.

ולחיפוף כשמכניס לתוכו איזה דבר מדבריהם, נעשה מיד קל, מיד הוא מתהווה לילד, ומתהווה לאדם.

הרי להכיר מזה בחוש שדברי תורה יש להם סוד שכשמכניס דבר תורה לתוכו מכניס הוא בקרבו מיד יראה.

זהו הביאור האמיתי במה שאמרו חז"ל (אבות פ"ג) "אם אין תורה אין יראה ואם אין יראה אין תורה", ומתייגעים תמיד להבין איפה הוא ההתחלה, ולפי דברינו הוא נפלא מאד, שבאמת תורה ויראה חד הוא ממש בלי להפריד ביניהם כלל.

וכבציו של קפה ואלכוהול, שאי אפשר להפריד ביניהם שסגולת הדבר הוא רק כשהם ביחד ואם יפרידו האלכוהול מהקפה ישאר מזה לא קפה ולא אלכוהול ויהיה מין מיוחד.

כן בדמיון זה הוא תורה ויראה שהם חד ממש תורה הרי היא יראה ויראה הרי היא תורה, כל דבר ודבר של תורה אף דבר קטן שבה מכיל בקרבו יראה, יש בו האש של תורה, ע"כ.

מביאין תינוקות לבית הכנסת להחזיק את עץ החיים

(לא, יב) **הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וְשָׁמְרוּ לְעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת.**

בגמ' חגיגה (ג.) טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן.

במהרש"א (שם חידושי אגדות ד"ה נשים) כותב: ובדרך צחות אותיות "טף" שלפניהן ולאחריהם הם אותיות ע"ץ ח"י, דהיינו שמביאין הטף בבית המקדש להחזיק עץ חי.

וראה שם במהר"ם שי"ף שפירש שכוונת המהרש"א לפסוק עץ חיים היא למחזיקים וכו', לעושיהם לא נאמר אלא למחזיקים וכו'.

ונראה שכוונת המהרש"א גם למנהג שרווח בקהילות אשכנז, של **החזקת עץ החיים של הס"ת ע"י התינוקות**, כמו שמובא בקובץ אור ישראל מאנסי (חלק י"ב עמ' קמ"ב):¹

"**חלק** ממנהג אשכנז להביא ילד קטן בן שנה או שלוש לבית הכנסת עם המפה של ספר תורה שנעשתה מחיתול ברית מילה, הוא אחיזתו בעצי חיים של ספר התורה.

הדגיש זאת רבי יונה מרצבך זצ"ל בעל עלה יונה: "תינוק שמביאים לבית הכנסת אוחז בעץ חיים של ספר תורה".

אחיזת עצי החיים עמדה בקהילות אחדות במרכז הבאת הילד לבית הכנסת עם מפתו, כפי שמבואר במנהגי ק"ק האג: "לא עשו 'מי שברך' עם הזכרת שמות מלבד לכתו... ולקטן שקיבל בפעם ראשונה 'עץ חיים' להחזיק התורה מלמעלה בשעת גלילה", כלומר 'מי שברך' לא ניתן לו דוקא עבור הבאת המפה לבית הכנסת אלא בעיקר בגין אחיזתו את עצי החיים.

את יכולתו של ילד קטן להחזיק בעצי חיים כקנה מידה לבגרותו המספקת להבאתו לבית הכנסת, מבליטה התקנה משנת תל"ג של רבי אשר זכריה עניול אב"ד שנייטאך: "כל מי שיביא תינוק לבית הכנסת אשר אין ראוי לומר יהא שמייה רבה' או להחזיק עץ חיים יתן קנס לטרא שעוה".

הרבנית שכתבה את כל הש"ס

(לא, טז) **וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָמָה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל.**

בקובץ אור ישראל (מאנסי ח"ח עמ' עב, והמקור בקובץ ארשת ח"ה עמ' 379, ממסעותיו של רבי יעקב ספיר בארצות ארופא) מובא: פעם היו הספרים בבחינת יקר המציאות וגם תמורת כסף לא קל היה להשיג ש"ס שלם, מה עשה הגאון רבי שמואל אב"ד עלזאס מעיר קולאמר, הושיב את אשתו הרבנית מרת גנענדיל שתעתיק עבורו את כל הש"ס בכתב ידה הפניני והמיוחד, העתקה זו שילבה חכמה ומלאכה והיתה נעשית אך ורק בזמן טהרתה.

באותו ש"ס בכתב יד במסכת נדה (דף ט"ו) בקטע מלאך הממונה על ההריון נפסקה כתיבתה, ומכאן מצינו הערה בכתב ידו של בעלה הגאון: אמר שמואל סימנא מילתא שעד כאן כתבה האשה רבנית המהוללת המשכלת והמלומדת בעלת ביתי מרת גנענדיל בת ר' אברהם גרויגר, ומשום שהגיע עת ללדת בני הקטן כמוה"ר אברהם, ואיסתייע מילתא בגמרא שהגיעה עד המלאך הממונה על הריון, וא"א לה לכתוב יותר כי פרסה נדה וילדה למז"ט בנו אברהם נ"י וכו', ע"כ.

¹ בשם ר"י מרצבך, רשימת מנהגי אשכנז, כת"י ברשות משפחתו. ר"י דוידוביץ, חיתולי ספר תורה, תל אבי תשל"ח עמ' 4, מנהגי ק"ק האג כת"י ר"ש לויסון ברשות משפחתו עמ' ב; תקנות ק"ק אוטזוס ס' א' בתוך: ר"מ הילדסהיימר, תולדות קהילת שנייטאך, רמת גן תש"ם ח"ג עמ' 26